

BESTECİ MUSA MİRZAYEV VE ONUN TÜRKİYE AZERBAJCAN SANAT İLİŞKİLERİNDEKİ YERİ

Doç. Dr. Şehla HASANOVA*

ÖZET

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması ile birlikte Türkiye-Azerbaycan sosyo-kültürel ilişkilerinde önemli bir atılım başlamıştır. Bu süreçte pek çok sanatçı ile birlikte Besteci Musa Mirzayev'in sanatı ve çalışmaları da önemli rol oynamıştır. Onun sanat ve eserleri Türkiye'de, Türkiye müzik kültürü unsurları da onların vasıtası ile Azerbaycan'da seslenme imkânı bulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Besteci Musa Mirzayev, besteci, Azerbaycan müziği, müzik ilişkileri.

ABSTRACT

Composer Musa Mirzayev and His Place in Relations of Art Between Turkey and Azerbaijan

Since Azerbaijan gained its independence, there has been a leap in the socio-cultural relations between Turkey and Azerbaijan. In this process, Musa Mirzayev's art and works played an important role, along with several artists. His art and works found the possibility to be performed in Turkey. Likewise, elements of the music culture of Turkey were introduced by artists like him

Key words: Composer Musa Mirzayev, Composer, The Music of Azerbaijan, the relations of music.

20. yüzyıl boyunca Sovyetler Birliği'nin katı tutumu sebebiyle iyi düzeyde olmayan Azerbaycan-Türkiye kültürel ilişkileri bu yüzyılın son yıllarında iyi bir eğilim yakalamıştır. Çağdaş kültür, sanat ve müzik insanları için yeni perspektifler ve yeni yollar açılmıştır. Bu durum hem Türkiye hem de Azerbaycan için karşılıklı münasebetlerin gelişmesi, maddi ve mânevi kültürün geniş bir sahaya açılması, Türkiye ve Azerbaycan müzisyenleri için "bir millet iki devlet" anlayışının pratikte

* Bakü Müzik Akademisi, Müzik Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi.

yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Kısa bir süre içerisinde böyle bir işbirliğinin her iki devlet için son derece faydalı olduğunu, eğitim, özellikle de müzik eğitimi, aynı zamanda icracılık sanatı, bestecilik faaliyeti vs. alanlarda onun ne kadar önemli katkı sağladığını kanıtlamış oldu.

20. asrın son yıllarından başlayarak Türkiye ile olan müzik eğitimi, icracılık faaliyeti ve aynı zamanda müzisyenlerle olan ilişkiler alanlarında büyük bir canlanma söz konusu olmaya başlamıştır. Yıllar ilerledikçe bu ilişkilerin pekiştirilmesi ve üretkenlikle devam ettirilmesine tanık olmaktayız. Bu sanatsal süreçte diğer sanat adamlarımız ve müzisyenlerimiz gibi Musa Mirzayev'in de önemli katkıları olmuştur.

Azerbaycan Cumhuriyeti halk sanatçısı, Bakû Müzik Akademisi öğretim üyesi ve “Şöhret” madalyasına sahip bir sanat adamı olan Prof. Musa Mirzayev (1933), sanatının zirvesine tırmanmış bir bestecidir. O, dünyaca ünlü Azerbaycan bestecisi Gara Garayev'in öğrencisi olmakla birlikte Azerbaycan bestecilik ekolünün geleneklerini devam ettirmekte azimlidir. Besteci, çağdaş düşünceleri ve zengin sanat imgeleri ile özgün Azerbaycan müzik kültüründe özgün yerini almıştır. Onun sanatı yüksek profesyonelliği, samimiliği, emosyonelliği ve sanatsallığı ile dikkat çekmektedir. Yine tesadüfî değildir ki, bu özelliklerinden dolayı her zaman geniş müzik severlerin kalplerine yol bulmaktadır.

Musa Mirzayev'in Azerbaycan'da olduğu gibi ülke dışında da tanıyanları ve sevenleri çoktur. Bestecinin “Birinci Senfonisi”, “Sadi'yi Okurken” lirik poeması, “Bayram” poeması, “Yürüyüş” uvertürü, “Senfonik Lehvaler”i, “Lirik Passakalya”sı, “Şuh Hareket” scherzosu, oda müziği, telli kuarteti, triyosu, piyano ve koro eserleri ve şarkıları özellikle meşhurdur. Geniş kapsamlı kültür coğrafyasına sahip olan Mirzayev'in zengin yaratıcılığı birçok yabancı ülkelerde de beğeni kazanmıştır. Onun eserleri eski Sovyetler Birliği coğrafyasının hemen her yerinde, aynı zamanda Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Romanya, İtalya, Almanya, Hollanda ve birçok diğer ülkede seslendirilmiştir. Azerbaycan, Rusya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Fransa'nın senfoni orkestraları ve çeşitli müzik ekipleri Niyazi, N. Rahlin, V. Fedoseyev, Y. Silantsev, V. Dudarova, R. Mansurov ve birçok diğer müzik şefleri, K. Lisovskiy, V. Malinin, A. Aliyev, S. Ganiyev, R. Abdullayev, İ. Jukov, A. Spivak gibi tanınmış müzisyenler bestecinin eserlerini icra etmişlerdir. 20. asrın sonlarında ise bu listeye ünlü Türk müzisyenleri Gürer Aykal ve “Tefken” orkestrası da ilave edilmiştir.

20. asrın 90. yıllarından başlayarak Musa Mirzayev'in yaratıcılık "coğrafyasının" Türkiye'ye doğru genişlenmesi de bir daha ülkelerimiz arasındaki ilişkilerin durmadan gelişimi ile bağlı olduğunu kanıtlamaktadır. Bestecinin düşüncesine göre; kendisinin Türkiye'nin ünlü sanat adamları ile olan tanışıklığı ve işbirliği onun yaratıcılığı için son derece önemli olmuş ve onun sanat yaşamında yeni bir sayfa açmıştır. Türkiye ile müzik kültür alanındaki ilişkilerimizin pekiştirilmesi birçok ülkeleri gezmiş, yabancı müzisyenlerle sıkı temasta olmuş M. Mirzayev için sanki yeni bir müzik âlemine pencere açmıştır. Böylece uzun bir süre Türk müziğine ilgi gösteren, Türk bestecilerinin yaratıcılıklarını dikkatle takip eden M. Mirzayev'in sanat ömrünün yeni bir sayfası, "Türkiye sayfası" da açılmış oldu. Besteci hâlâ yaratıcılık ömrünün erken aşamalarında 20. asrın görkemli sanatçıları Ulvi Cemal Erkin ve Adnan Saygun'la şahsen tanış olmak imkânına sahip olmasını büyük bir mutluluk saymıştır. 1963 yılında Bakû'de bu iki büyük Türk sanatçısının müellif gecesi geçirilmiş, Üzeyir Hacıbeyov adına Azerbaycan Devlet Konservatuvarı'nda (şimdiki adı Azerbaycan Devlet Müzik Akademisi) Niyazi'nin ve Türkiyeli müzik şefi Hikmet Şimşek'in yönetiminde A. Saygun'un senfonisi, uluslar arası müsabakalar galibi Albert Markov'un icrasında Ü. C. Erkin'in keman ile orkestra için konçertosu ve diğer eserleri seslendirilmiştir.

M. Mirzayev, Erkin'in keman konçertosunun seslendirilmesini kendisinin gerçekleştirmesini istemesine rağmen, Niyazi'nin yüksek sanatkârlığına tanık olan besteci bundan imtina ederek orkestra yönetmenliğini Azeri müzisyene havale etmiştir. Bundan sonra Erkin'in müellif gecesi Moskova'da da büyük başarıyla geçmiştir. Ünlü Türk müzisyenleri ile Bakû'de ve Moskova'da olan görüşlerinden aldığı izlenimler Azerbaycan bestecisi için çok önemli olmuştur. 35 yıl sonra M. Mirzayev bu yaratıcılık görüşlerini anımsarken Türk bestecileri hakkında fikirlerini yayın sayfalarında şu şekilde ifade edecektir: "Parlak yeteneğe, benzersiz bir simaya sahip olan Ulvi Cemal Erkin'in müziği, dünya bestecilik tekniğinin en yeni başarılarından faydalanmıştır. Bununla birlikte millî hususiyetler, halkçılık onun bütün yaratıcılığını kapsamaktadır. Erkin orkestranın büyük ve ince bir bilicisidir... Adnan Saygun, müzik sanatının bütün türlerinde çalışmış büyük sanatçı, dünya şöhretli folklorcudur. Onun yaratıcılığı doğrudan doğruya bireysel şekilde tezahür eden millî özelliği ile çok caziptir. Bu sebepten, Erkin'in eserleri gibi onun da müziği Avrupa'nın birçok ülkelerinde, Rusya'da, Azerbaycan'da geniş bir şekilde

icra edilmektedir. Bunlar bizim Azerbaycan müziğinin hayranı olan, son derece samimi insanlar, ince müzisyenler ve seçkin aydınlar idi”¹.

Besteci Musa Mirzayev’in Türkiye’ye ilk gidişi 1994 yılında olsa da onun müziği Türkiye’ye kendisinden çok önce gitmiştir. Aynı zamanda besteci Türkiye Türk müziğini Türkiye’ye gitmeden çok önce dinlemeye izlemeye başlamıştır. 1982 yılında ünlü Rus kemancısı V. Malinin’in İstanbul’daki konserinde Musa Mirzayev’in “Adagio” ve “Vals-Scherzo” eserleri icra edilmiştir. M. Mirzayev’in Türkiye’de ilk defa 1994 yılında Antalya’da kadim “Aspendos” tiyatrosunda gerçekleştirilen konserde “Romantik Vals-Poema”sı ünlü Türk müzik şefi Gürer Aykal’ın yönetiminde icra olunmuştur. Ünlü Türk müzisyeni Gürer Aykal ile M. Mirzayev’in ilk tanışıklığı 1983 yılında olmuştur. Niyazi’nin çabası ile A. Saygun’un “Dördüncü Senfoni”si Bakû’de ilk defa seslendirilmiştir. Eseri Azerbaycan’a davet olunmuş G. Aykal’ın yönetiminde Devlet Senfoni Orkestrası icra etmiştir. Kaydetmek gerekir ki, Niyazi’nin daveti ile ben de bu konsere bir giriş sözü ile katılmıştım. Ve her gün G. Aykal’ın orkestra ile yaptığı provalarına katıldığım zaman M. Mirzayev’in de şu provaları büyük bir ilgi ile izlediğini, müzik şefinin faaliyetine yüksek kıymet verdiğine tanık olmuştum. “Türkiye’de sergilenmekten önce çeşitli ülkelerde tanınmış orkestraların icrasında seslendirilen ‘Romantik Vals-Poema’ G. Aykal’ın çok nefis, yüksek zevkle yapılmış yorumu ile dinleyicilerin büyük beğenisini kazanmış oldu. Sonraki yıllarda M. Mirzayev’in diğer eserleri de Türkiye’de seslenmiş oldu. Burada çalışan Azerbaycan uyruklu müzik şefi Fahrettin Kerimov’un yönetiminde Türkiye orkestrası bestecinin ‘Lirik Passacalia’sını icra etti.”²

M. Mirzayev, Türkiye ziyaretinden sonra Azerbaycan’da Türkiye Türk müziğinin alevli bir savunucusu yayımcısı olmuştur. Basında Türkiye’nin müzik kültürüne ithaf edilmiş makaleleri yayımlanır, Türk müziğinin tebliği için sık sık programlar yapar. O, Türkiye’nin ünlü bestecileri ve icracı topluluklarını Azerbaycan müzik severlere tanıtan ilgi çekici yazılar yazar. 1992 yılında Türk bestecisi Nevit Kodallı’nın “Van Gog” operası Bakû sahnesinde sergilenirken M. Mirzayev basında oyun hakkında profesyonellekle yazılmış geniş bir tanıtım ile çıkış ederek kendi izlenimlerini okuyucuları ile paylaşmıştır. Sonraki yıllarda

¹ Mirzoyev M. Muzıka Tursii v efıre Azerbaydjana (Türkiye musikisi Azerbaycan yayınında), “Bakinskiy Raboçiy” gazetesi, 18 Avgust (Ağustos)1998.

² Miezoyev M. Torjestvo dobra i sveta (Hayır ve ışığın tentencisi), “Baku” gazetesi, 18 yanvar (Ocak) 1992.

Türkiye’den Azerbaycan’a gelen öyle bir besteci, icracı, müzik şefi yoktur ki, M. Mirzayev onun hakkında yazınmış olsun. Görkemli piyanocu Rüya Taner’in, besteci Çetin Işıközlü’nün, Yeniçeri orkestrasının tanınmış “Tefken” orkestrasının, ney icracısı Ercan Irmak’ın Bakû’deki programlarını tanıtan, onlarla ilgili yazan yine M. Mirzayev olmuştur.

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki soysa-kültürel ilişkiler gelişerek devam etmektedir. Son aylarda Bakû’ye gelen Prof. Dr. Adnan Saygun’un öğrencisi besteci Çetin Işıközlü çalışmalarını Azerbaycan’da devam ettirmektedir. Çetin Işıközlü müzik şefliğini ise tanınmış Ferid Anlar’dan öğrenmiş, kendi sanatını İtalya’da Franko Ferraro’nun yönetiminde mükemmelleştirip, sonra uzun süre Almanya’da çalışmıştır. Besteci kendi yaratıcılığında millî folklor ananelerini geliştirerek çağdaş kimliğe bürümüştür. Hiç kuşkusuz, bu müzik dünyası ile tanışıklık Bakû’lü dinleyicilere büyük sevinç vermektedir.¹

Musa Mirzayev son yıllarda büyük bir atak yapmıştır. Kuzey Kıbrıs’ta gerçekleştirilen “Bellapays” Uluslararası müzik festivalinde İngiltere, ABD, İsveç, İsviçre ve diğer ülkelerden gelmiş müzisyenlerle birlikte Musa Mirzayev’in konseri de gerçekleştirildi. Keman icracısı Şehla İbrahimova’nın müellifle birlikte icra ettiği “Pizzikato”, “Kansona”, “Romantik Poema”, “Adajio”, “Vals-Scherzo”, “Perpetuum Mobile” gibi eserler, bestecinin piyanoda icra ettiği “Sonata-Kapriçcio”, “Lenkeran Efsanesi”, çocuk piyesleri büyük rağbetle karşılanmıştır. Bu konu Azerbaycan basınında da geniş yer almıştır. Kuzey Kıbrıs televizyon ve gazeteleri Musa Mirzayev’in müellif konserine, onunla birlikte ise Azerbaycan’ın bütün müzik kültürüne yüksek kıymet vermiştir. Kuzey Kıbrıs gazetesinde şöyle yazmaktadır: “Doğunun eşsiz ve yüksek profesyonel müziği Batı müziğinin başarıları ile birlikte Musa Mirzayev’in eserlerinde güzel bir vahdet oluşturabilmiştir. Musa Mirzayev’in resital konserinde Kuzey Kıbrıs’ın ünlü siyaset adamı ve geçmiş Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş da bulunmuştur. O, Azerbaycan temsilcisini kendi sarayında kabul etmiş ve onunla birlikte hatıra fotoğrafı çektirmiştir. Musa Mirzayev eve geri döndüğünde yol üstü İstanbul’da olmuş ve kendi repertuarını Müzik Üniversitesi ve Harp Akademisinde sergilemiştir”²

¹ Naş gost – turetskiy kompozitor (Türk bestecisi konuğumuzdur), “Bakinskiy Raboçiy” gazetesi, 17 May (Mayıs) 1996.

² Azerbaycan bestecilerinin eserlerini ayağa kalkarak alkışladılar. Bkz.: “Azerbaycan” gazetesi, 4 İyun (Haziran) 1997.

2000 yılının Ocak ayında ise İstanbul müzik severleri Cemal Reşit Rey konser salonunda Azerbaycan Yaylı Aletler Kuartetini dinlemişlerdir. Bu yılın yazında Türkiyeli müzik severler, Yedinci Uluslararası Müzik Festivali çerçevesinde Antik “Aspendos Tiyatrosu”nda Azerbaycan Opera ve Bale Tiyatrosu artistlerinin icrasında görkemli Azerbaycan bestecisi Efrasiyap Bedelbeyli'nin “Kız Kalesi” balesini seyretmişlerdir. 1940 yılında yazılmış ve Azerbaycan balesinin ilk örneği gibi kabul görmüş bu eser Türkiye’de yeni bir redaksiyonda oynandı. Bu yeni editörlüğü gerçekleştiren ise doğrudan doğruya Musa Mirzayev olmuştur. O, balenin müziğini senfonik orkestra için işleyerek aranjman yapmış, yeni partiyonunu yazmış, başka bir sözle esere yeni bir hayat vermiştir. Tabiidir ki, bu festivale davet edilen Azerbaycan müzisyenleri arasında Musa Mirzayev de vardı.

M. Mirzayev Azerbaycan radyo ve televizyonunda Türk müziğinin tebliğ edilmesini de daima desteklemiştir. “Biz Azerbaycan bestecileri her zaman Türkiye'nin profesyonel (çoksesli) müziğine ilgi beslemiştir. Bizim dil kardeşlerimiz, bu sırada müzik dili de bizim için doğma olan besteciler nasıl bir müzik yazıyorlar? Millî aneleri nasıl yaşatıyor, Avrupa ve Amerika’da tuğyan eden çağdaş akımların “fırtınasına” nasıl münasebet besliyorlar? Hatta “demir perde”nin mevcut olduğu zamanlarda da biz onlardan haber alıp, müziğini az çok duyuyorduk; turne yapan Türk müzik şefleri ve icracıları millî müzik örneklerini tanıttıyorlardı. Yolların açılması ve serbest bir sanatsal temas için imkânlar yaratıldıktan sonra ise biz Türk meslektaşlarımız hakkında bir hayli bilgi edine bilmişiz”¹.

M. Mirzayev, Türk bestecilerinin yaratıcılığı hakkında 1998 yılında Azerbaycan radyosunda bir dizi programa katılmıştır. Bu programlarda Ulvi Cemal Erkin, Adnan Saygun, Ferid Alnar, Necil Kâzım Akses, çağdaş sanatçılardan Ferit Tüzün, Turgay Erdener gibi müzisyenler hakkında görüşlerini sunmuştur. O, aynı zamanda flüt icracısı Şefika Kutluer'in sanatına yüksek kıymet vererek onu “mucizevî flüt icracısı” diye adlandırmıştır. Görkemli müzisyen Saim Akçıl'ın profesyonelliği de makale yazarının dikkatinden kaçmamıştır. Bu tanınmış müzik temsilcisinin Azerbaycan’la Türkiye arasında müzik kültürü ilişkilerinin gelişimi istikametinde faaliyeti ise özel olarak kaydedilmelidir.

¹ Mirzoyev M. Muzika Tursii – v efire Azerbaydjana. “Bakinskiy Raboçiy” gazetesi, 18 Avgust (Ağustos)1998.

Türkiye'nin ünlü müzisyeni olan Prof. Dr. Saim Akçıl'ın Bakû'de Gara Garayev Azerbaycan Devlet Oda Orkestrası ile verdiği konser büyük yankı uyandırmıştır. 2002 yılında ise Saim Akçıl Bakû'ye artık "Tekfen" orkestrası ile birlikte gelmişti. Onun 1992 yılında Tefken Holding Yönetim Kurulunun başkanı, müzik kültürünün büyük savunucusu A. Nihat Gökyiğit'in desteği ile oluşturulmuş "Tefken" Karadeniz Filarmoni Orkestrası icracılarının terkbine göre en geniş "coğrafyaya" sahip orkestralardan biri olup, Avrupa ve Asya ülkelerini temsil eden müzisyenleri kendisinde birleştirmiştir. Bunların arasında Azad Aliyev (obua), Rövsen Müzefferov (keman) gibi Azerbaycan müzisyenleri de vardır. Profesyonellik seviyesi çok yüksek olan bu orkestra Saim Akçıl'ın yönetmenliği ile Azerbaycan müziğinin tebliğinde müstesna rol oynamaktadır. Gara Garayev, Hacı Hanmemmedov gibi bestecilerin eserleri orkestranın repertuarında kendisine yer bulabilmiştir. Repertuar seçimine son derece ciddi yaklaşan Profesör Saim Akçıl'ın Musa Mirzayev 'in eserlerini turne programlarına, uluslararası İstanbul festival-müsabakalarındaki konserlerine dâhil etmesi onun bu bestecilerimizin müziğini yüksek kıymetlendirdiğini kanıtlamaktadır. M. Mirzayev'in "Tefken" orkestrası ile ilişkilerini pekiştirenlerden biri de odur ki, bestecinin Bakû Devlet Musiki Akademisinin mezunu olan oğlu, yetenekli sanatçı, Cevdet Hacıyev'in yetiştirmesi, hâlihazırda Türkiye'de yaşayan ve "Üç Denizin Senfonisi", "Karadeniz Rapsodiyası" gibi eserleri ile tanınan besteci İlyas Mirzayev uzun yıllardan beri bu orkestra ile işbirliği yapmaktadır. Bu işbirliğinin en güzel ürünlerinden biri olarak onun "Ney ve Orkestra için Konçertosu"nu örnek göstermek mümkündür. Eser 2002 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen GUAM ülkelerinin toplantısına adanan konserde seslendirilerek büyük beğeni toplamıştır. Daha sonra Azerbaycan'ın eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in teşebbüsü ile "Tefken" orkestrası ve eserin solo bölümünün icracısı, yetenekli müzisyen Ercan İrnak Bakû'ye davet olunmuştur.

Sonuç olarak bu makalemizde Azerbaycan müzisyenlerinden Prof. Dr. Musa Mirzayev'in Türk sanatçıları ile ilişkilerini ortaya koymaya gayret gösterdik. Azerbaycan ile Türkiye arasında kültürel ilişkiler geliştirildikçe diğer müzisyenlerimiz de bu ülkelerin sanat adamları ile yaratıcılık temasları oluşturabileceklerdir. Bu karşılıklı etkileşimden dolayı da her iki ülkenin müzik kültürleri zenginleşip gelişecektir.

Kaynakça

Mirzoyev M. Muzika Tursii v efire Azerbaydjana (Türkiye musikisi Azerbaycan yayınında), “Bakinskiy Raboçiy” gazetesi, 18 Avgust (Ağustos)1998.

Miezoyev M. Torjestvo dobra i sveta (Hayır ve ışığın tentenesi), “Baku” gazetesi, 18 yanvar (Ocak)1992.

Naş gost – turetskiy kompozitor (Türk bestecisi konuğumuzdur), “Bakinskiy Raboçiy” gazetesi, 17 May (Mayıs) 1996.

Azerbaycan bestecilerinin eserlerini ayağa kalkarak alkışladılar. Bkz.: “Azerbaycan” gazetesi, 4 İyun (Haziran)1997.

Mirzoyev M. Muzika Tursii – v efire Azerbaydjana. “Bakinskiy Raboçiy” gazetesi, 18 Avgust (Ağustos)1998.